

Recenzijos, apžvalgos

J. Jaskanis. Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen. Monumenta Archaeologica Barbarica. T. II. Kraków, 1996.

Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutas pradėjo leisti monografijų seriją „Monumenta Archaeologica Barbarica“. Šios serijos pirmoji knyga – R. Wołagiewicziaus darbas, apibendrinantis Liubovidzo (Lubowidz) kapinyno medžiagą, kapinyno, kuriame aptikta ankstyvojo Wielbarko (Wielbark) kultūros laikotarpio medžiaga, datuojama I a. pr. Kr. pabaiga – III a. po Kr. pradžią¹.

Antroji serijos knyga – J. Jaskanio monografija apie Cecelių kapinyną, jau vėlyvesnį nei Liubovidzo kapinynas archeologinį paminklą. Reikia pažymėti, kad lenkų tyrinėtojų dėmesys Wielbarko kultūrai nėra atsitiktinis. Tai viena ryškiausių romėniškojo laikotarpio Europos kultūrų, savo metu vokiečių tyrinėtojų priskirta germanams – gotams, vėliau sulaukusi ir kitokių etninės kilmės interpretacijų. Iki šiol įvairiuose archeologų darbuose ir straipsniuose buvo operuojama atskirų Wielbarko kultūros paminklų medžiaga, pamėginta pateikti net apibendrinančią šios kultūros charakteristiką², tačiau labai trūko šios kultūros pagrindinių šaltinių – laidojimo paminklų studijų. R. Wołagiewicziaus darbe paskelbta medžiaga Liubovidzo kapinyno, pagal kurį pavadintas ankstyvesnis Wielbarko kultūros periodas – „Liubovidzo periodas“, o J. Jaskanis paskelbė kitą kapinyną, davusį pavadinimą vėlyvesniam, vadinamajam „Cecelių periodui“ šioje kultūroje. Taigi, turime paskelbtus pagrindinius Wielbarko kultūros paminklus.

J. Jaskanis yra labai gerai žinomas autorius Lietuvos archeologams. Anksčiau jis daug dėmesio skyrė baltų archeologinių paminklų tyrinėjimams šiaurės-rytiniame Lenkijos kampe, baltiškos medžiagos publikavimui. Jo plunksnai priklauso didelis darbas apie vakarinių baltų laidoseną I–V amžiais³, publikacija apie

vakarinių baltų senojo geležies amžiaus laidojimo paminklus⁴, nemažai straipsnių apie baltų archeologiją.

Pastaraisiais metais J. Jaskanis tyrinėja Wielbarko kultūros paminklus, publikuoja jų medžiagą. Aptariama monografija apie Cecelių kapinyną parengta labai kruopščiai. Darbo struktūra yra paprasta, dažnai taikoma tokio pobūdžio publikacijose. Autorius pirmiausia aptaria kapinyno topografinę padėtį, tyrinėjimų istoriją. Antrojoje darbo dalyje pateikiamas kapų aprašymas, nurodant įkapes. Iš viso Cecelių kapinyne buvo aptikti 565 plokštiniai kapai ir 8 pilkapiai. Mirusieji laidoti ir deginti, ir nedeginti. Kaip matome, laidosena įvairi, nors degintiniai kapai sudaro apie 90 proc. visų kapų. Kitame darbo skyriuje autorius aptaria įvairias laidosenos detales – kapų gylį, duobių formą, kai kurių kapų akmenų konstrukcijas, griautinių kapų mirusiųjų laidojimo kryptį, įkapių padėtį. Tekstą papildo lentelės ir diagramos. Kai kurie Wielbarko kultūros laidosenos elementai yra lyginami su kitų kultūrų, tarp jų ir baltų genčių, laidosena.

Įdomus darbo skyrius, kuriame aptariamas įkapių pobūdis. Pasirodo, net 164 kapai kapinyne buvo be įkapių. Tai ir vaikų, ir suaugusių žmonių kapai. Kapuose su įkapėmis daugiausia rasta segių (40 proc. kapų su įkapėmis skaičiaus), gana dažnos diržų sagtys. Pastarųjų gana daug rasta ir moterų kapuose, nemažai stiklo, gintaro bei akmens karolių apvarų, verpstukų. Gana dažnas radinys kapuose – moliniai indai. Labai retas radinys – adatos ir smeigtukai. Dar viena įdomi Cecelių kapinyno laidosenos detalė – kai kuriuose kapuose aptikta naminių gyvulių kaulų.

Toliau darbe pateikta radinių tipologinė ir chronologinė klasifikacija, kapų datavimas pagal atskirus romėniškojo laikotarpio periodus. Šiek tiek stebina pasuktinis darbo skyrius – išvados, užimančios pusę

¹ Wołagiewicz R. Lubowidz. Ein britisches Gräberfeld der Wielbark-Kultur aus der Zeit vom Ende des 1. Jhs. v. Chr. bis zum Anfang des 3. Jhs. n. Chr. Kraków, 1995.

² Żr. Prahistoria ziem polskich. T. V. Późny okres lateński i okres rzymski. Wrocław i inni, 1981, s. 165–191.

³ Jaskanis J. Obrazadek pogrzebowy zachodnich Bałtów u schyłku starożytności (I–V w.n.e.). Wrocław i inni, 1974.

⁴ Jaskanis J. Cmentarzyska kultury zachodniobałtyjskiej z okresu rzymskiego. In: *Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne*. Warszawa, 1977, t. IV, s. 239–350.

puslapio. Manytume, kas šis skyrus galėjo būti kur kas didesnis.

Apskritai reikia pabrėžti, kad autoriui pavyko suklasifikuoti ir apibendrinti didžiulės apimties medžiagą, gerai apibūdinančią vėlyvesnįjį Vielbarko kultūros etapą. J. Jaskanio monografija yra labai svarus indėlis į romėniškojo laikotarpio Europos genčių materialinės ir dvasinės kultūros pažinimą. Šis darbas, kaip teisingai pažymi ir pats autorius, padės gretimų Vielbarkui kultūrų studijoms.

Kuo ši monografija įdomi baltų archeologijos tyrinėtojams? Pirmiausia, galime palyginti Vielbarko kultūros laidoseną su artimiausių kaimynų – vakarinių baltų laidosena, išskirti bendrus laidosenos elementus arba skirtingas įkapes, detales ir kaimyninių kultūrų kapus. Jeigu lyginsime šiek tiek tolimesnių kaimynų – Vielbarko ir Vakarų Lietuvos kapinynų vėlyvojo romėniškojo laikotarpio laidoseną, tai iš karto krenta į akis gerokai didesnis metalinių papuošalų kiekis baltų kapuose, dažniau naudojami smeigtukai rūbams susegti, kur kas mažiau diržo sagčių. Taigi šių kultūrų žmonių nešiosena gerokai skyrėsi, nors turi ir kai kurių panašių elementų. Ir Vielbarko kultūroje, ir Vakarų Lietuvoje aptinkamos to paties A 41 tipo ir kai kurios kitos segės (tiesa, daugiau iš romėniškojo laikotarpio I pusės pabaišos), kriaušės formos gintaro kabučių.

Atkreipia dėmesį atsitiktinai Cecelių kapinyno teritorijoje aptiktas geležinis įteriamasis tribriaunis strėlės antgalis (Taf. LXXIX: 14). Autorius rado tik vieną jo analogiją iš Vidurio Europos teritorijos (p. 107). Reikia pažymėti, kad šio tipo strėlių antgaliai žinomi iš se-

nojo geležies amžiaus pabaigos–viduriniojo geležies amžiaus pradžios Lietuvos piliakalnių ir kapinynų medžiagos. Tokių antgalių rasta Aukštadvario piliakalnyje, Trakų raj.; Kunigiškių–Pajevonio piliakalnio papėdėje, Vilkaviškio raj.; Plinkaigalio kapinyno; Kėdainių raj., V a. vidurio kapuose Nr. 162 ir 336¹. Pastaraisiais metais tokių strėlių antgalių rasta ir Kernavės „Aukuro kalno“ piliakalnyje, Širvintų raj., V a. vidurio kultūriniame sluoksnyje². Vis dėlto šio tipo strėlių antgaliai nėra būdingi baltams ar kaimyninėms kultūroms ir paprastai jie priskiriami Rytų Europos klajoklių gentims³. Šių strėlių antgalių atsiradimą baltų ir kaimyninėse srityse galbūt galima sieti su Hermanariko žygių į aisių žemes, taip pat su vėlesniais hunų žvalgybinių būrių prasiskverbimais į šią teritoriją.

Monografijos apie Cecelių kapinyną autoriui galima pareikšti tik labai nedidelius priekaištus ar pageidavimus. Galbūt aptariant griautinių kapų mirusiųjų laidojimo kryptį reikia ją labiau detalizuoti, nurodyti ir laipsnius pagal kompasą. Tekste pasitaiko kai kurių netikslumų. 89 p. minimas kapas 94 A ir nurodoma XIII lentelė, tuo tarpu XIII lentelėje yra kapas 94 B. Netiksliai 140 p. nurodoma ir A 127 ir 128 tipo segių iliustracija; turi būti Taf. LXXVIII: 2–3, o ne Taf. LXXVII: 2–3, kaip minima darbo tekste.

Be abejo, šios pastabėlės nemenkina didžiulės darbo mokslinės ir pažintinės vertės. Nereikia abejoti, kad ši publikacija sulauks tiek baltų, tiek apskritai didesnio Rytų ir Šiaurės Europos regiono tyrinėtojų dėmesio.

Mykolas Michelbertas

¹ Казакиявичюс В. Оружие балтских племен II–VII веков на территории Литвы. Вильнюс, с. 67–72, рис. 25:9, 16, 17, 25–29; Kazakevičius V. Plinkaigalio kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*. 10. 1993, p. 79–80, pav. 62, 65:9, 135.

² Luchtanas A. „Aukuro kalno“ piliakalnio Kernavėje tyrinėjimai. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 52.

³ Жг. Казакиявичюс В. Ук. соч. С. 71–72. Ten ir ankstesnė literatūra.